

## FAZE TIPOLOGICE ȘI REALIȚĂȚI STRATIGRAFICE

După cum nimeni nu poate contesta importanța metodei tipologico-comparative în arheologie, tot astfel nu credem că această metodă trebuie folosită pentru a infirma și a înlătura constatările de ordin stratigrafic, deoarece acestea din urmă primează.

Ni s-a părut necesar să amintim acest lucru înainte de a trece la discutarea unei încercări relativ recente<sup>1</sup> de a împărți materialele descoperite în așezarea de la Traian-Dealul Viei (atribuite așa-zisei culturi „Zănești”, deși așezarea aceasta este mai departe de Zănești decât cealaltă așezare de la Traian, situată pe Dealul Fintinilor<sup>2</sup>...) într-o serie de faze și subfaze, pornindu-se de la câteva considerații exclusiv comparativ-tipologice, fără a se ține seama de constatările stratigrafice expuse an de an de conducătorii săpăturilor din această așezare.

Se știe că descoperirile din așezarea de pe Dealul Viei de lângă Traian, care deocamdată este singura așezare de acest fel sistematic cercetată, au stîrnit de la început un interes bine meritat; și deși de la primele săpături întreprinse aici au trecut abia 12 ani, s-a scris mult despre materialele descoperite și li s-au dat multe interpretări, chiar dacă nu toate acestea porneau de la cunoașterea temeinică a acestor materiale. Interpretarea cea mai frecventă atribuia așezarea de pe Dealul Viei unei expansiuni spre nord a unor triburi din faza Giulești a culturii Boian — venite din cîmpia Dunării —, deși această interpretare, așa cum am arătat și cu alte prilejuri, este cu totul unilaterală, întrucît nu ține seama decât de una dintre categoriile ceramice descoperite la Dealul Viei.

Iată însă că D. Berciu — pornind de la câteva fragmente precucuteniene de import descoperite de d-sa la Tangiru în „nivelul Boian V c”

<sup>1</sup> D. Berciu, *Contribuții la problemele neoliticului în România în lumina noilor cercetări*, Ed. Academiei R. P. Romîne, București, 1961; v. p. 66—71.

<sup>2</sup> Poate că în viitor ar trebui să dăm numere acestor așezări — de exemplu Traian I pentru așezarea de la Dealul Fintinilor, cunoscută mai demult, și Traian II pentru aceea de pe Dealul Viei, ambele situate pe teritoriul aceluiași sat (Traian) din comuna Zănești. În felul acesta s-ar evita denumirile prea lungi, dar s-ar putea crea unele confuzii, căci Traian I ar fi, din punct de vedere cronologic, mult posterioară așezării Traian II. De aceea, deocamdată, rămînem la denumirile complete, Traian-Dealul Viei și Traian-Dealul Fintinilor.

și amintind din nou de binecunoscutul fragment ceramic precucutenian de la Vidra — atribuit stratului Gumelnița A1 — care indică evident un anumit sincronism între sfârșitul culturii Boian (sau mai degrabă între faza de tranziție spre Gumelnița) și cea mai veche etapă a culturii Gumelnița (A1) de o parte, cu faza Precucuteni III (= Izvoare I 2, Traian-Dealul Fintinilor etc.) de alta, și luând în considerație „pe de o parte importurile, pe de altă parte observațiile tipologice și sprijinul stratigrafiei comparate”<sup>3</sup> formulează o serie de concluzii care nu au sprijinul realității stratigrafice. Într-adevăr, după ce arată că la Traian-Dealul Viei (d-sa se referă mereu la Zănești) complexul cultural „prezintă un caracter eterogen”... și „nu poate fi considerat un complex unitar”, afirmă că aici „e vorba de cel puțin trei orizonturi, care rămân a fi precizate pe viitor și stratigrafic”<sup>4</sup>. Astfel, „o parte din materialul de la Zănești aparține fazei Boian II ca și primul nivel de la Izvoare (I 1)”... ; „o altă categorie de materiale de la Zănești datează dintr-o perioadă corespunzătoare din cîmpia Munteniei cu faza Boian III”<sup>5</sup>. Altele sînt din perioada ce corespunde fazei Boian IV, cînd încep „prefacerile în direcția sintezei Precucuteni”. Acum, „deși distingem elemente de caracter Boian IV”, „nu putem să [mai] vedem o cultură Boian de factură Boian IV, în înțelesul cultural-fazeologic strict”. Cronologic, această manifestare „se află la orizontul fazei Boian IV sau poate Boian Va din Muntenia... și ea dezbăluie începutul de dezagregare a culturii Boian în Moldova și pe acela de formare a culturii Precucuteni propriu-zise”. „La orizontul Boian Vb, în Moldova se formase cultura Precucuteni propriu-zisă”<sup>6</sup>.

Ca urmare a acestor afirmații, în tabelul cronologic de la p. 70 a. aceleiași lucrări, materialele de la Dealul Viei („Zănești”) sînt împărțite în trei faze, dintre care prima este subdivizată în două nivele (Ia și Ib). De altfel și materialele de la Larga Jijiei (aparținînd și ele unei așezări cu un singur strat unitar de cultură<sup>7</sup>), sînt împărțite tot în trei faze, dintre care prima este paralelizată cu Ib de la „Zănești”, iar celelalte două sînt egale respectiv cu „Zănești II și III”. Aceste faze se sprijină pe două-trei referințe, fără să se țină seama în nici un fel de două fapte esențiale : în primul rînd de constatările stratigrafice făcute în chip repetat în cursul săpăturilor de la Traian-Dealul Viei și de acelea de la Larga Jijiei, iar în al doilea rînd de faptul că unele forme și motive decorative pot avea într-o regiune o viață mai lungă și în alta una mai scurtă, sau pot avea evoluții paralele întrucîtva diferite în două regiuni date.

Intenția noastră nu este însă să discutăm aici problema fazelor culturii Boian, căci preferăm să așteptăm în această privință sintetizarea — despre care știm că este în pregătire — a tuturor datelor cunoscute (publicate sau încă inedite) pînă acum. Am putea cel mult să ne întrebăm de ce, dacă și în Moldova se consideră că există o cultură Boian, faza II

<sup>3</sup> D. Berciu, *op. cit.*, p. 67.

<sup>4</sup> *Ibidem.*

<sup>5</sup> *Ibidem.*

<sup>6</sup> *Ibidem.*, p. 68.

<sup>7</sup> A. D. Alexandrescu, *О второй фазе докукutenской культуры*, în *Dacia*, N.S., V, 1961, p. 20 și urm.

a acestei culturi din Muntenia este numită în Moldova faza I, și așa mai departe, căci acest procedeu nu poate decît să dea loc la confuzii.

Dar problema stratigrafiei a preocupat în gradul cel mai înalt colec-tivul arheologic al șantierului Traian, și cel puțin din 1956 nu s-a pierdut nici o ocazie de a se discuta toate constatările și observațiile chiar pe teren, cu șanțurile deschise și cu diferitele complexe degajate. Concluzia ce s-a desprins în permanență a fost că la Dealul Viei avem un *strat unitar de cultură*. Este adevărat că în unele momente unii dintre noi am avut impresia că pe alocuri diferite alveolări ar putea indica un nivel (sau eventual chiar un strat) mai vechi, dar ducînd observațiile pînă la capăt toți ne-am oprit la încheierea că este totuși vorba de un singur strat de cultură. Pentru a înlătura însă orice posibilitate de greșită interpretare a lucrurilor, s-a procedat la adunarea întregului material ceramic descoperit în săpături și la separarea lui pe adîncimi de cîte 20—30 cm, după care s-a trecut la împărțirea lui pe categorii și la stabilirea procentului pe care fiecare cate-gorie în parte îl reprezintă — la fiecare adîncime — în masa totală a cera-micii. S-a putut vedea astfel că, pe toată grosimea stratului de cultură, inclusiv în acele alveolări amintite, diferitele categorii ceramice se mențin la același procent, nici una dintre ele nefiind mai frecventă la baza stratului și mai sporadică la partea superioară, sau viceversa <sup>8</sup>.

S-ar putea admite, eventual, că în această așezare au existat două niveluri de locuire, unul reprezentat prin locuințele de suprafață desco-perite, ca și prin materialele din cuprinsul lor, din jurul lor și imediat deasupra lor, iar al doilea reprezentat prin materialele descoperite *sub* nivelul de călcare pe care îl reprezintă aceste locuințe. Faptul ar fi fost foarte firesc, deoarece nu trebuie să presupunem că locuințele arse, ale căror resturi le descoperim noi, au fost construite neapărat chiar din momentul primei instalări a oamenilor neolitici pe Dealul Viei. Dar întrucît materialele aflate în aceste două posibile niveluri de locuire sînt întru totul identice — repetăm : în toate privințele — nu se poate atribui acestor niveluri rolul de faze sau subfaze culturale, căci, din punctul de vedere cultural, nu există deosebiri, iar din acela al cronologiei absolute diferența dintre ele n-ar putea reprezenta decît cel mult cîteva zeci de ani.

Dar nu numai atît. Cu prilejul degajării locuințelor am avut grijă să examinăm în detaliu toate resturile aflate în cuprinsul fiecăreia dintre ele și cu această ocazie am făcut aceeași observație : toate categoriile cera-mice sînt reprezentate în diferitele locuințe, iar procentul diverselor cate-gorii nu diferă nici aici ; vasele cu decor excizat tipic „Boian-Giulești” stau alături de acelea cu caneluri care se leagă de aceeași cultură, precum și de acelea cu decor împuns sau cu benzi subțiri umplute cu liniuțe incizate vertical, după cum fragmentele lor sînt amestecate cu acelea ale ceramicii de uz comun — și așa mai departe. Aceasta înseamnă evident că ele au fost *strict contemporane* și că nu pot fi disociate și împrăștiate de-a lungul mai multor faze și subfaze numai pe baza unor considerații comparativ-tipologice.

<sup>8</sup> Aceste fapte au fost accentuate într-o serie de rapoarte preliminară asupra săpături-lor de la Traian, fie apărute, fie în curs de apariție în diferitele volume din *Materiale*.

De altfel, principal, socotim că, pînă la *proba* contrară, nici unul dintre noi nu avem dreptul să trecem cu vederea constatările stratigrafice ale unui colectiv întreg, afară poate de cazul cînd aceste constatări stratigrafice le contrazic formal pe acelea făcute într-o altă așezare aparținînd aceleiași culturi. În fapt, n-am avea nici o obiecție ca o comisie compusă din toți cercetătorii neoliticului din țara noastră să se deplaseze la Dealul Viei pentru ca împreună cu colectivul nostru să facă unele sondaje stratigrafice — soluție care mi se pare însă firească și pentru alte șantiere.

Pentru a încheia cu acest prim aspect al problemei, afirmăm deci încă o dată că în așezarea de la Traian-Dealul Viei nu este reprezentată decît o singură fază a culturii respective.



Dacă trecem acum la celălalt aspect al problemei, și anume la precizarea cărei culturi îi aparțin materialele descoperite aici, el se prezintă pentru noi foarte clar, deși nu toți cercetătorii au acordat atenția cuvenită așa-zisului ei caracter „eterogen”.

Desigur, toată lumea a fost impresionată de la început de asemănarea și chiar identitatea dintre ceramica cu decor excizat de la Dealul Viei și aceea aparținînd fazei Giulești a culturii Boian. Dar chiar din primul moment, responsabilă șantierului Traian a arătat că la Traian-Dealul Viei cultura prezintă un „fenomen de asociere și chiar de sinteză... între două culturi de aspect și proveniență diferită : cultura bandceramică liniară și cultura Boian”<sup>9</sup>. Ulterior, s-a putut preciza și existența altor elemente, așa încît caracterul de sinteză al culturii de la Dealul Viei este și mai accentuat. Tocmai acest caracter — care la nevoie poate fi numit și „eterogen” — a fost justificarea pentru care la început i s-a dat numele de cultura Zănești. Pe de altă parte, deși majoritatea cercetătorilor socotesc că această cultură se datorește triburilor fazei Boian-Giulești din Muntenia ajunse pînă în Moldova, aceeași cercetătoare a postulat o legătură cu valea Mureșului, peste Carpați<sup>10</sup>.

Studiind acum cîțiva ani<sup>11</sup> în liniile sale generale complexul cultural Cucuteni-Tripolie și toate descoperirile anterioare ce se pot lega genetic și direct de cultura Cucuteni și deci pot fi înglobate organic în acest mare complex cultural, m-am oprit la concluzia că — pe baza descoperirilor de pînă acum — cultura Precucuteni, care precede nu numai din punct de vedere cronologic, dar și genetic cultura Cucuteni-Tripolie, se poate împărți în trei mari faze de dezvoltare : faza Precucuteni I, reprezentată prin așezarea de la Traian-Dealul Viei ; faza Precucuteni II, documentată prin materialele nivelului I I de la Izvoare, prin așezarea de la Larga Jijiei și, mai recent, prin așezarea de la Mindrișca, pe Siret, și prin stratul supe-

<sup>9</sup> Hortensia Dumitrescu, *Șantierul arheologic Traian*, în *SCIV*, V, 1—2, 1954, p. 35 și urm. ; v. p. 51.

<sup>10</sup> Hortensia Dumitrescu, *Contribuții la problema originii culturii Precucuteni*, în *SCIV*, VIII, 1, 1957, p. 53—73.

<sup>11</sup> Vladimir Dumitrescu, *Complexul cultural Cucuteni*, în *Istoria României*, vol. I, 1960, p. 60—70 și *La civilisation de Cucuteni*, în *Berichten van de rijksdienst voor het oudheidkundig bodemonderzoek*, Amersfoort, 9, 1959, p. 6—48.

rior de la Florești, în valea Răutului din R.S.S. Moldovenească; apoi faza Precucuteni III, înglobînd toate descoperirile similare aceloră precizate în nivelul precucutenian de la Izvoare din 1936, devenit apoi nivelul Izvoare I 2, deci și acelea de la Traian-Dealul Fintînilor, Andrieșeni, Tg. Negreșit-Vaslui etc., precum și așezările și materialele înglobate de cercetătorii sovietici în faza Tripolie A.

Întrucît nimeni nu se mai poate îndoi astăzi că într-adevăr cultura reprezentată prin materialele și așezările încorporate de noi fazei Precucuteni III reprezintă o ascendență directă, organică și genetică a celor mai vechi manifestări ale culturii Cucuteni-Tripolie propriu-zise (chiar dacă apariția acesteia a fost determinată și de alte elemente, asupra cărora ne-am oprit pe larg cu alt prilej), nu ni se mai pare necesar să arătăm de ce numele de cultură precucuteniană este justificat din ambele puncte de vedere esențiale — adică atît din acela al conținutului cultural cît și din acela cronologic. Ridicîndu-ne înapoi în timp, este tot așa de incontestabil că materialele de la Larga Jijiei și din așezările sau nivelurile similare sînt legate cel puțin tot atît de organic de cultura fazei Precucuteni III, precum este aceasta din urmă legată de cultura Cucuteni. Într-adevăr, o bună parte din gama formelor și foarte multe — și, oricum, dintre cele mai reprezentative — dintre categoriile decorului ceramicii încorporate de noi fazei Precucuteni III, ca să nu amintim deocamdată decît de acestea, își au rădăcinile imediate în unele dintre elementele specifice materialelor de la Larga Jijiei și din celelalte așezări similare, neputînd fi nici o îndoială că aici există o continuitate organică și directă. Unele dintre forme și dintre ornamente sînt atît de asemănătoare, încît numai examinarea izolată a unuia sau altuia dintre fragmentele ceramice n-ar putea fi întotdeauna suficientă pentru a se arăta căreia dintre aceste două faze de dezvoltare trebuie să i se atribuie materialul respectiv. Desigur, acest lucru este perfect normal, căci tocmai el dovedește continuitatea organică directă despre care am amintit. În aceste condiții, încadrarea materialelor caracteristice acestui orizont cultural într-o altă fază, mai veche, a aceleiași culturi este consecința logică a faptelor, așa încît nu văd în ce fel se mai poate contesta caracterul precucutenian și din punct de vedere cultural (deoarece din punctul de vedere cronologic nu mai poate fi pus în discuție) al tuturor descoperirilor pe care noi le încadrăm în ceea ce am numit faza Precucuteni II.

În sfîrșit, comprîndu-se materialele acestei faze<sup>12</sup> cu acelea de la Traian-Dealul Viei, ar fi desigur cu totul imposibil să nu se recunoască din primul moment o serie de trăsături comune, pe lângă altele care evident se deosebesc. Primele sînt firește moștenite, aproape tale-quala sau mai puțin modificate în urma transmierii lor din cultura reprezentată la Dealul Viei, iar celelalte sînt elemente noi, născute probabil chiar în cursul evoluției fazei numite de noi Precucuteni II, fie pe baze anterioare, fie în urma unor aporturi culturale străine.

<sup>12</sup> A. D. Alexandrescu, *op. cit.*, face o analiză a materialelor ce se leagă direct, genetic, de Dealul Viei, deși trebuie precizat că în această ultimă așezare s-au găsit și materiale ce se leagă de tradiția culturii Criș.

Deși în această fugară examinare a problemei nici n-ar fi nevoie să cităm exemple pe care orice cercetător le poate găsi la o cit de sumară trecere în revistă a materialelor, amintim că în categoria elementelor moștenite în faza Precucuteni II trebuie situată în primul rînd ceramica cu decor excizat, canelurile și chiar unele dintre ornamentele impuse, alături de o serie de forme și de alte elemente tot atît de grăitoare din restul inventarului. Față de această situație, ar fi nelogic să nu legăm în chip direct faza Precucuteni II — din punct de vedere cultural și cronologic — de aspectul cultural de la Traian-Dealul Viei și să nu vedem astfel în această din urmă expresia unei faze mai vechi a aceleiași culturi. Trebuie recunoscut că Larga Jijiei, Izvoare I 2, Mîndrișca, Florești etc. nu pot fi explicate decît prin derivarea lor organică și directă din cultura de la Dealul Viei, neputînd exista altă explicație firească pentru nenumărate elemente esențiale din conținutul lor cultural. De aceea socotim că nu pot exista obiecții întemeiate împotriva încorporării aspectului de la Dealul Viei în cultura Precucuteni și considerării lui drept prima fază a acestei culturi și implicit a marelui complex cultural Cucuteni-Tripolie. Cu atît mai mult cu cît materialele de la Dealul Viei în totalitatea lor sînt mult mai apropiate de acelea de la Larga Jijiei decît de acelea din faza Boian-Giulești, de care se leagă numai cu totul parțial, și decît de materialele oricărei alte culturi mai vechi sau contemporane. Desigur că acesta a fost motivul pentru care autorul împărțirii în mai multe faze a culturii de la Dealul Viei a paralelizat aproape în întregime Larga Jijiei cu Dealul Viei (= Zănești), ceea ce de altfel este greșit. După cum socotim că tot atît de greșit este să se vadă în Dealul Viei și Larga Jijiei în special manifestări ale culturii Boian, numai spre sfîrșit acordîndu-li-se dreptul de a fi atribuite culturii Precucuteni.

Pe de altă parte, tocmai continuitatea indiscutabilă și înscrierea acestor manifestări într-o succesiune evolutiv-cronologică foarte clară explică persistența unora dintre elementele specifice de-a lungul a două sau chiar trei faze ale culturii Precucuteni. Dacă am admite că fiecare fază a oricărei culturi ar trebui separată artificial în mai multe faze diferite, rămînînd să postulăm confirmarea viitoare pe cale stratigrafică a acestor multiple orizonturi — este sigur că n-am avea nici o șansă de a obține vreodată această confirmare, tocmai pentru că toate constatările stratigrafice infirmă asemenea presupuneri. Ce s-ar spune dacă cineva — pornind de la constatarea foarte întemeiată că ceramica adînc-incizată a fazei Cucuteni A se deosebește atît de categoric de ceramica pictată a aceleiași faze și în același timp este atît de apropiată de multe dintre aparițiile ceramicii din faza Precucuteni III — ar afirma că aceste două categorii ceramice ale fazei Cucuteni A reprezintă două faze diferite și ar preconiza și o confirmare stratigrafică viitoare a acestei afirmații?

Același este cazul și cu elementele care se continuă de-a lungul a două sau chiar trei dintre fazele culturii Precucuteni și pe baza cărora s-a încercat, așa cum am văzut, să se despartă materialele strict contemporane între ele de la Dealul Viei în trei faze plus două subfaze. Sortită

eșecului prin însuși faptul că pe de o parte este în contradicție totală cu realitățile stratigrafice, iar pe de altă parte se bazează numai pe compararea câtorva elemente răzlețe, încercarea aceasta fazeologică nu poate fi acceptată.

Este deci nereal să se susțină că „prefacerile în direcția sintezei Precucuteni” încep abia dintr-o perioadă târzie a culturii de la Dealul Viei <sup>13</sup>, pe de o parte pentru că, așa cum am arătat mai sus, aici este reprezentată o singură fază, iar pe de altă parte tocmai pentru că această cultură este ea însăși o sinteză a mai multor elemente : unele legate de ascendența liniară, altele de cultura Bugului meridional, altele de cultura Boian și, în sfârșit, unele poate chiar de cultura Hamangia.



Înainte de a încheia, repetăm că atât la Traian-Dealul Viei cât și la Larga Jijiei nu există decît cîte un singur strat de cultură. Dacă aceste două așezări reprezintă două momente absolut succesive, sau dacă dimpotrivă, așa cum s-a spus recent <sup>14</sup>, așezarea de la Larga Jijiei își începe existența puțin înainte de sfârșitul așezării de pe Dealul Viei de la Traian — și deci chiar din ultima vreme a fazei Precucuteni I — aceasta este altă problemă, și oricare ar fi răspunsul definitiv ce i se va da, el nu ar contrazice nimic din cele spuse mai sus. De altfel acest fapt nu ar avea de ce să ne mire, deoarece nu este de loc necesar ca o așezare să dateze exclusiv dintr-o fază și ca începutul și sfârșitul tuturor așezărilor să coincidă cu acelea al diferitelor faze ale evoluției unei culturi.

Cît privește sincronizarea detaliată dintre cele trei faze ale culturii Precucuteni și diferitele faze ale culturii Boian, ea rămîne să fie făcută abia după ce periodizarea culturii Boian va fi mai puțin controversată și deci mai certă. Materialele pe baza cărora s-a încercat în chip just <sup>15</sup> paralelizarea fazei Precucuteni III cu sfârșitul culturii Boian (respectiv cu faza de tranziție spre Gumelnița) și cu începutul culturii Gumelnița (A 1), se referă *exclusiv* la așezări și niveluri din faza Precucuteni III, așa încît ele nu contrazic cele menționate de noi. În același timp este inexact că o parte din materialele de la Dealul Viei pot fi sincronizate cu acelea din nivelul Izvoare I 1 <sup>16</sup>, deoarece se știe că acestea din urmă sînt similare materialelor de la Larga Jijiei și deci aparțin fazei Precucuteni II. Faptul că unele materiale de la Izvoare I 1 și de la Larga Jijiei se aseamănă cu altele de la Dealul Viei a fost de altfel menționat de noi mai sus și se datorește în primul rînd persistențelor despre care am vorbit. De altfel, repetăm, unele dintre elementele din faza Precucuteni I se leagă și de acelea din faza Precucuteni III, așa încît nu este de mirare că atunci cînd nu rezulta în chip clar că avem de-a face cu trei faze precucuteniene se puteau încerca în chip destul de neforțat și unele legături între ceea ce numim noi astăzi Precucuteni I și așezarea de la Traian-Dealul Fîntinilor <sup>17</sup>, aparținînd fazei finale, Precucuteni III.

<sup>13</sup> D. Berciu, *op. cit.*, p. 68.

<sup>14</sup> Al. Alexandrescu, *op. cit.*

<sup>15</sup> D. Berciu, *op. cit.*, p. 67.

<sup>16</sup> *Ibidem.*

<sup>17</sup> H. Dumitrescu, *Contribuții la problema culturii Precucuteni, loc cit.*

Iar dacă într-adevăr „o parte din materialele de la Dealul Viei datează dintr-o perioadă corespunzătoare în cîmpia Munteniei cu faza Boian III”<sup>18</sup>, aceasta ar putea să însemne că sfîrșitul fazei Precucuteni I este sincron cu începutul fazei Boian III și nicidecum că materialele de la Dealul Viei trebuie împărțite în mai multe faze. De altfel argumentele invocate în sprijinul acestei sincronizări nu ni se par convingătoare: nici topoarele-ciocane perforate, nici topoarele plate trapezoidale *nu* sugerează neapărat o perioadă mai recentă, deoarece perforarea uneltelor de piatră este cunoscută încă din cultura liniară în Moldova, așa încît s-a putut ajunge aici mai devreme la forma de topor-ciocan perforat. Același lucru în privința capacelor cu mîner cilindric, care, deși sînt mai frecvente în faza Boian III, se cunosc totuși și în faza Boian-Giulești (deci Boian II).

Oricum ar fi, este limpede că faza Precucuteni I este într-o mare măsură contemporană cu faza Giulești (deci Boian II) din Muntenia și cu descoperirile similare din valea centrală a Mureșului, în Transilvania. Pe de altă parte, întrucît faza Precucuteni III este numai parțial contemporană cu începuturile culturii Gumelnița (A 1), începutul ei trebuie considerat sincron cu sfîrșitul culturii Boian, respectiv cu perioada de tranziție de la Boian la Gumelnița. În acest fel faza Precucuteni II trebuie să acopere intervalul dintre începutul fazei Boian III — pînă la care ar putea merge faza Precucuteni I — și faza Boian premergătoare fazei de tranziție spre cultura Gumelnița. Orice alte precizări nu vor putea fi făcute decît după o studiere mai detaliată a tuturor elementelor de legătură ce se pot stabili între culturile Boian și Precucuteni, dar această problemă este cu totul alta decît aceea pe care ne-am propus să o lămurim aci.

VLADIMIR DUMITRESCU

<sup>18</sup> D. Berciu, *op. cit.*, p. 67.